

ननु किं तत्कारणं यदपेक्ष्य नित्ययोरपि जीवेशयोः कार्यत्वमुच्यते इत्याशङ्क्याह यद्वेति वाशब्द एवार्थः यदेव व्यापकं ईश्वराख्यं साधकं व्याप्यं जीवाख्यं चाभूत् उभयोर्विभुत्वे नित्यत्वे चतुन्यत्वेन नियम्यनियामकभा-
वो न स्यात् तथाचातः प्रविष्टः शास्ता जनानां सर्वात्मेत्यादयः श्रुतयो नोपरुध्येरन् एकस्योभयात्मत्वे मानमाह मन्त्रवदिति एक एव तु भूतात्मा भूते भूते व्यवस्थितः एकधा बहुधा चैव दृश्यते जलचंद्रवदिति मन्त्र एवात्र प्र-
माणमित्यर्थः भूतात्मानित्या एकापेक्षेति व्यापकत्वेन बहुधा निसाधकत्वेन स्थास्यतीति स्थाणुत्वं कूटस्थत्वापरपर्यायमुच्यते यः आत्मकारी आत्मनैव एकाद्वितीयेन करोति सर्वमित्यात्मकारी तदात्मानं स्वयं मकुरुते
त्यादि श्रुतेः तत्परं कारणं आनंदं ध्येयं स्वस्त्विति जायते इत्यादि श्रुतेः आनंदमया ख्य ईश्वरस्त्वन्तरं कारणं शुद्धापेक्षया कार्यमित्यर्थः तदिदं मुक्तं कार्यं भूतो यदन्यदिति ॥ ७ ॥ एवं स्वभावस्य परमकार-
णत्वमुक्त्वा ज्ञानात्मतामप्याह त्रिभिः यथाहीति सुकृतैः संस्यगनुष्ठितैः पुण्यपापैः कर्मजैः पुण्यपापैः शुभाशुभेषु शरीरेषु जडेषु इदं अजडं स्वभावाख्यं परमकारणं ज्ञानं नित्यं ज्ञप्तिमात्रं निबद्धं शुभाशुभवज्ज-
डाजडे अपि सह भवतोऽविरोधादित्यर्थः ॥ ८ ॥ यथेति यथा वक्ष्याम्यथोदीपः भूयांसं विषयमवभासयति न तथा वक्ष्यमूलस्थः एवं पंचेन्द्रियरूपश्चैतन्यप्रदीपयुक्ता वक्षा इवाप्रकाशाः ज्ञानदीपेन प्रदीप्ताः परवन्तः

यद्याप्यभूद्व्यापकं साधकं च यन्मन्त्रवत्स्यास्यति चापिलोके ॥ यः सर्वहेतुः परमात्मकारी तत्कारणं कार्यं भूतो यदन्यत् ॥ ९ ॥ यथा हि कश्चित्सुकृतैर्मनुष्यः शुभाशुभं प्राप्नु-
ते या विरोधात् ॥ एवं शरीरेषु शुभाशुभेषु स्वकर्मजैर्ज्ञानमिदं निबद्धं ॥ ८ ॥ यथा प्रदीप्तः पुरतः प्रदीपः प्रकाशमन्यस्य करोति दीप्यन् ॥ तथेह पंचेन्द्रियदीपवत्प्राज्ञा-
नप्रदीप्ताः परवन्त एव ॥ ९ ॥ यथा चराज्ञावहोत्वमात्माः पृथक् प्रमाणं प्रवदंति युक्ताः ॥ तद्वच्छरीरेषु भवंति पंचज्ञानैकदेशाः परमः स तेभ्यः ॥ १० ॥ यथा चिषोभ्रेः प-
वनस्य वेगो मरीचयोर्कस्य नदीषु चापः ॥ गच्छंति चायांति च संचरन्त्यस्तद्वच्छरीराणि शरीरिणां तु ॥ ११ ॥ यथा च कश्चित्पश्यन् शुद्धीत्वा धूमं न पश्येज्ज्वलनं च काष्ठे ॥
तद्वच्छरीरोदरपाणिपादं छित्वानपश्यंति ततो यदन्यत् ॥ १२ ॥ तान्येव काष्ठानि यथा विमथ्य धूमं च पश्येज्ज्वलनं च योगात् ॥ तद्वत्सबुद्धिः सममिन्द्रियात्मा बुद्धि-
परंपश्यति तं स्वभावं ॥ १३ ॥ यथात्मनो गंगपतितं पृथिव्यां स्वप्नांतरे पश्यति चात्मनो न्यत् ॥ श्रोत्रादियुक्तः सुमनाः सबुद्धिर्लिंगात्तथा गच्छति लिंगमन्यत् ॥ १४ ॥

चिषकाशाधीनतया प्रकाशकतः न स्वत इत्यर्थः तथा च श्रुतयः येन वाग्भ्युच्यते येन चक्षुषि पश्यंति येन हृर्मनो मतमित्याद्याः ॥ ९ ॥ तेभ्य इन्द्रियेभ्यः सः ज्ञानरूपः स्वभावः परमः ॥ १० ॥ अस्य ज्ञानस्य नित्यत्वं
साधयति यथा चिष इति शरीरेषु मनोद्वाराज्ञानं निबद्धमपि शरीराण्येव नश्यंति न ज्ञानमित्यर्थः ॥ ११ ॥ उपाध्युपधेययोर्धी ज्ञानयोरदृश्यत्वं सदृष्टांतमाह द्वाभ्यां यथा चेति गृहीत्वा व्यापारयित्वा ॥ १२ ॥
योगात् उपायात् पश्यामीत्यनुभवमिन्द्रियात्मा जीवः सबुद्धिः परंबुद्धिः च संमं एककालं पश्यतीत्यर्थः ॥ १३ ॥ देहनाशोत्पत्त्यादिना बुद्ध्युपाधिश्चिदात्माना बाध्यते इत्याह द्वाभ्यां यथात्मन इति अंगं शरीरं अन्य-
त आत्मनः पृथक् स्वमांतरे स्वममध्ये यथा पश्यति समनाः सबुद्धिः मनो बुद्धियुक्तः श्रोत्रादिभिर्दर्शभिर्द्रिदैः पंचभिः प्राणैश्च सहितः सप्तदशात्मा मरणे आत्मनः शरीरं पृथक् स्वमात्पश्यन्नपि तत्रात्मनो
भिन्नत्वमजानन् शरीरांतरे युक्तो भवति लिंगात्स्थूलदेहात् लिंगं तदेव देहांतरं ॥ १४ ॥